অধ্যায় ৫ ঃ ভাষাৰ বিভিন্ন ৰূপ

অধ্যায় গাঁথনি

৫.১ উদ্দেশ্য
৫.২ পৰিচয়
৫.৩ ভাষাৰ বিভিন্ন ৰূপ
৫.৪ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ
৫.৫ অধিক জানিবলৈ
৫.৬ অগ্রগতিৰ খতিয়ান
৫.৭ আৰ্হি প্রশ্ন

৫.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- ভাষাৰ যে ভিন্ন ভিন্ন ৰূপ থাকে সেই বিষয়ে অনুধাৱন কৰিব পাৰিব
- সাধুভাষা, উপভাষা, মিশ্রভাষা, ৰাজ্যভাষা আদি ভাগত ভাষাক কেনেদৰে বা কি আধাৰত বিভাজন কৰা হয় সেই বিষয়ে অৱগত হ'ব।

৫.২ পৰিচয়

ইয়াৰ আগৰ অধ্যায়টোত আপুনি বিশ্বত কেনেদৰে ভাষা-চর্চাৰ সূত্রপাত হৈছিল আৰু তাৰ ক্রমবিকশিত ধাৰাসমূহৰ বিষয়ে বহলাই অধ্যয়ন কৰিলে। তদুপৰি পাঠ্যবিষয়টিৰ পূর্বৱর্তী অধ্যায় কেইটিত আপুনি ভাষাৰ বিভিন্ন দিশ সম্পর্কে কিছু কথা অধ্যয়ন কৰি আহিছে। সেই আলোচনাসমূহত নিশ্চয় আপুনি 'মান্যভাষা', 'উপভাষা' আদি অভিধা ব্যৱহাৰ হোৱা দেখি আহিছে। সেইবোৰ প্রকৃততে ভাষাৰ বিভিন্ন ৰূপ। ভাষাবিদসকলে সেইকেইটাৰ উপৰি ভাষাৰ আৰু বিভিন্ন ৰূপ আছে বুলি আঙুলিয়াই দি বহলাই আলোচনা আগবঢ়াইছে।

এই অধ্যায়টোত আমি ভাষাৰ বিভিন্ন ৰূপ সম্পর্কে বহলাই অধ্যয়ন কৰিম। এই অধ্যয়নে আপোনাক ভাষাৰ বিভিন্ন ৰূপ লগত পৰিচয় কৰাই দিব।

৫.৩ ভাষাৰ বিভিন্ন ৰূপ

ভাষাৰ ৰূপ বৈচিত্র্যপূর্ণ। স্থান, কাল, পাত্রভেদে ভাষাৰ ৰূপ ভিন ভিন। পৃথিৱীত প্রচলিত প্রতিটো ভাষাই স্বকীয় বৈশিষ্ট্যৰে প্রোজ্জ্বল। ভাষা পৰিৱর্তনশীল হোৱা হেতুকে অকল ভিন ভিন ভাষাৰ মাজতে নহয় একেটা ভাষাৰ মাজতো ভিন্নতাই দেখা দিয়ে। ভাষাৰ এনে ভিন ভিন

ৰূপবোৰ হ'ল— কথিত ভাষা, লিখিত ভাষা, মৃতভাষা, জীৱিত ভাষা, মাতৃভাষা, আঞ্চলিক ভাষা, দ্বিতীয় ভাষা, ৰাজ্য ভাষা, ৰাষ্ট্ৰভাষা, আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় ভাষা, কৃত্ৰিম ভাষা, মিশ্ৰিত ভাষা, সাধুভাষা, উপভাষা, গুপ্তভাষা, বৰ্গভাষা আদি। তলত এই ভাষা ৰূপ কেইটাৰ বিষয়ে বহলাই আলোচনা দাঙি ধৰা হ'ল।

- **সাধুভাষা ঃ** মান্যভাষাটোকে সাধাৰণতে সাধুভাষা বুলি কোৱা হয়। দৰাচলতে মান্যভাষাটোও এটা উপভাষাহে। এটা ভাষাৰ সকলো উপভাষাতে উমৈহতীয়া কাম-কাজ চলাবলৈ যাওঁতে খেলিমেলি হোৱা স্বাভাৱিক। সেইবাবে উপভাষাবোৰৰ মাজৰ সাংস্কৃতিকভাৱে মৰ্যদাপ্ৰাপ্ত ৰূপটো সামূহিকভাৱে কাম-কাজ চলাবৰ বাবে বাছি লোৱা হয়। এনেদৰে মৰ্যাদাপ্ৰাপ্ত ভাষাটো কিতাপ-পত্ৰ লিখা, শিক্ষাদান কৰা, সভা-সমিতিত ভাষণ দিয়া আদি কামত ব্যৱহাৰ কৰা হয়। চৰকাৰী বিভিন্ন কাম-কাজত এই ভাষাটোৱেই ব্যৱহাৰ কৰা হয়। পিছলৈ এই ধৰণে মৰ্যাদাপ্ৰাপ্ত উপভাষাটোকে মান্যভাষা বা সাধুভাষা বুলি কোৱা হয়। প্ৰকৃততে সাধুভাষা বা মান্যভাষা হিচাপে স্বীকৃত হোৱাৰ পিছত ই বিশেষ অঞ্চলৰ ভাষা হৈ নাথাকি প্ৰত্যেকটো উপভাষাৰে উমৈহতীয়া সম্পত্তি যেন হৈ পৰে। পিছলৈ আনকি সেই অঞ্চলৰ নিভাঁজ কথ্য ৰূপৰ প্ৰতিনিধিত্ব এই ভাষাই নকৰে; কাৰণ মান্যভাষা লিখিত আৰু কথ্য ৰূপতকৈ সদায় পিছ পৰি থাকে। উদাহৰণস্বৰূপে আমি যদি অসমীয়া ভাষাটোলৈ চাওঁ দেখো যে ইয়াৰ বিভিন্ন আঞ্চলিক ৰূপ বিদ্যমান যদিও শিৱসাগৰ অঞ্চলত প্ৰচলিত উপভাষাটোৱেই বৰ্তমান অসমৰ মান্যভাষা। মূলতঃ খ্ৰীষ্টান মিছনেৰীসকলে সেই অঞ্চলৰ পৰাই পোনপ্ৰথম অসমীয়া ছপা আলোচনী তথা কিতাপ প্ৰকাশ কৰিবলৈ লোৱাত সেই অঞ্চলত প্ৰচলিত অসমীয়া উপভাষাটোৱে সাধুভাষাৰ ৰূপ লাভ কৰে।
- **উপভাষা ঃ** কোনো এটা ভাষা সম্প্ৰদায় বিস্তৃত অঞ্চলত বিয়পি পৰিলে সেই ভাষাৰ কেতবোৰ আঞ্চলিক ৰূপ গঢ় লৈ উঠিব পাৰে। এনেদৰে গঢ় লৈ উঠা আঞ্চলিক বা ক্ষেত্ৰীয় ভাষাৰূপক উপভাষা বোলে। উদাহৰণস্বৰূপে — অসমৰ ব্ৰহ্মপুত্ৰ উপত্যকাত শদিয়াৰ পৰা ধুবুৰীলৈ বিস্তৃত অসমীয়া ভাষাৰ কামৰূপী, গোৱালপৰীয়া, নগএঞা, শিৱসাগৰীয়া আদি একো একোটা সুকীয়া বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ উপভাষা। এইবোৰ অঞ্চলৰ উপভাষা নিজা নিজা বৈশিষ্ট্যৰে পৰিপূৰ্ণ। সাধাৰণতে উপভাষা ভাষা এটাৰ কথনভংগীৰ ভিন্নতাৰ ফলস্বৰূপে সৃষ্টি হয়। এই ভিন্নতা অনুযায়ী উপভাষাক দুটা ভাগত ভাগ কৰিব পাৰি—

  ক) আঞ্চলিক উপভাষা

  খ) সামাজিক উপভাষা

  ভাষাৰ খণ্ডিত ৰূপ হ'ল উপভাষা। এটা ভাষাৰ অঞ্চল অনুসৰি খণ্ডিত হোৱা ভাষিক ৰূপকে ভাষাটোৰ অন্তৰ্গত আঞ্চলিক উপভাষা বুলি কোৱা হয়। উপভাষাৰ সৃষ্টিৰ মূল কাৰণ হ'ল মানুহৰ মাজত যোগাযোগৰ অভাৱ। বিভিন্ন কাৰণত একে ভাষা কোৱা ভিন ভিন অঞ্চলৰ মাজত যেতিয়া যোগাযোগৰ অভাৱ হয় তেতিয়া উক্ত অঞ্চলবোৰত বসবাস কৰা লোকৰ মাজত মিলামিছাৰ অভাৱ ঘটে আৰু সেইবোৰ অঞ্চলত দুটা সুকীয়া উপভাষা গঢ়

লৈ উঠে। ভৌগোলিক, প্ৰাকৃতিক, ৰাজনৈতিক, সামাজিক, ঐতিহাসিক, সাংস্কৃতিক আদি দিশসমূহে ভিন ভিন অঞ্চলৰ মাজত যোগাযোগৰ অভাৱ ঘটায় আৰু একোটা আঞ্চলিক উপভাষাৰ সৃষ্টিত অৱিহণা যোগায়। দুটা অঞ্চলৰ মাজত ডাঙৰ পাহাৰ, ডাঙৰ নদী অথবা হাবি-জংগল থাকিলে অঞ্চল দুটাৰ মানুহৰ মাজত যোগাযোগৰ অভাৱ ঘটে। ফলস্বৰূপে দুয়োটা অঞ্চলৰ ভাষাৰূপৰ বিভিন্নতাই দেখা দিয়ে। উদাহৰণস্বৰূপে একে ভাষিক অঞ্চল হ'লেও অবিভক্ত কামৰূপৰ ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ উত্তৰ পাৰৰ ভাষা আৰু দক্ষিণ পাৰৰ ভাষাৰ মাজত পাৰ্থক্য দেখিবলৈ পোৱা যায়। তেনেদৰে একেটা ভাষিক পৰিৱেষ্টনৰ বেলেগ বেলেগ অঞ্চল যদি বেলেগ বেলেগ শাসকৰ অধীন হয় তেতিয়া সেই সেই অঞ্চলৰ মাজত যোগাযোগ ব্যাহত হয়। এনেদৰে যোগাযোগ ব্যাহত হোৱাৰ ফলত সেইবোৰ অঞ্চলত সুকীয়া উপভাষাৰ সৃষ্টি হয়। উদাহৰণস্বৰূপে, মধ্যযুগত অসমত উজনি অসম আহোমসকলে আৰু নামনি অসম কোঁচসকলে শাসন কৰিছিল। ফলত ৰাজ্যৰ মিলাপ্ৰীতিৰ অভাৱৰ বাবে দুয়োটা অঞ্চলৰ ভাষাৰ পাৰ্থক্যই দেখা দিছিল। উপভাষা সৃষ্টিৰ আন এটা উল্লেখনীয় দিশ হৈছে সাংস্কৃতিক দিশ। এটা ভৌগোলিক পৰিৱেষ্টনৰ কোনো এটা অঞ্চল যদি সাহিত্য, সংস্কৃতিৰ দিশত বেছিকৈ আগবঢ়া হয় তেতিয়া সেই অঞ্চলত প্ৰচলিত ভাষাটোৱে সুকীয়া ৰূপ ল'বলৈ আৰম্ভ কৰে আৰু সময়ত সেই ভাষাটোৱেই মান্যভাষা হিচাপে স্বীকৃতি লাভ কৰে। কিন্তু সাংস্কৃতিক কেন্দ্ৰৰ সালসলনি ঘটিলে পূৰ্বৰ মান্যভাষাটো উপভাষা হিচাপে স্বীকৃত হ'ব পাৰে আৰু যিটো অঞ্চলৰ ভাষাই নতুনকৈ সাহিত্য, সংস্কৃতিৰ দিশত আগবাঢ়ি যায় সেই অঞ্চলৰ ভাষাটোৱে মান্যভাষা হিচাপে স্বীকৃতি পায়।

সামাজিক বাধা বা দূৰত্বই ভাষাত সৃষ্টি কৰা ব্যৱধান বা প্ৰভেদৰ ফলত সামাজিক উপভাষাৰ সৃষ্টি হয়। এটা ভাষাৰ অন্তৰ্গত এটা দল বা ফৈদে যেতিয়া একে ধৰণৰ সামাজিক বান্ধোনেৰে বান্ধ খাই একে ব্যৱস্থাপনাৰে বসবাস কৰি অন্যান্য দল বা ফৈদতকৈ সুকীয়া ধৰণেৰে ভাব প্ৰকাশ কৰে তেতিয়াই সামাজিক উপভাষাৰ সৃষ্টি হয়। সাধাৰণতে সমাজত বাস কৰা মানুহৰ বিভিন্ন শ্ৰেণী বা স্তৰ, জাতি বা বৰ্ণ, জীৱিকা নিৰ্বাহৰ মাধ্যম, ধৰ্ম আৰু লিংগ অনুসৰি ভাষাৰ বিভিন্নতা গঢ় লৈ উঠে আৰু ভাষাই সুকীয়া ৰূপ লাভ কৰে।

একেখন সমাজৰ একেটা অঞ্চলত বাস কৰা উচ্চশ্ৰেণীৰ লোক এজনৰ লগত নিম্নশ্ৰেণীৰ লোক এজনৰ ভাষাৰ অমিল দেখা যায়। এই অমিলবোৰৰ ফলত শ্ৰেণীগতভাৱে সামাজিক উপভাষাৰ সৃষ্টি হয়। সমাজৰ উচ্চ শ্ৰেণীৰ লোকসকল শিক্ষিত আৰু নিম্নশ্ৰেণীৰ প্ৰায়ভাগ লোকেই অশিক্ষিত। সেয়ে তেওঁলোকে ব্যৱহাৰ কৰা ভাষাৰ মাজত পাৰ্থক্য দেখা যায়। জাতি বা বৰ্ণ অনুসৰিও সমাজত ভাষাৰ বিভিন্নতা পৰিলক্ষিত হয়। কোনো এখন সমাজত যেতিয়া বৰ্ণ বৈষম্য অধিক হয়, তেতিয়া বিভিন্ন বৰ্ণৰ লোকৰ ভাষাৰ মাজত কিছুমান সুকীয়া ৰূপৰ সৃষ্টি হয়। এই সুকীয়া ৰূপসমূহকে জাতিগত উপভাষা বা বৰ্ণভাষা বুলি অভিহিত কৰা হয়। এখন সমাজত ধৰ্ম অনুযায়ীও ভাষাৰ ৰূপ বেলেগ বেলেগ হোৱা দেখা যায়। যেনে — একে অসমীয়া হ'লেও হিন্দু আৰু মুছলমান মানুহৰ ভাষাৰ পাৰ্থক্য দেখিবলৈ পোৱা যায়।

মুছলমান মানুহৰ 'নিকাহ হয়' এজন হিন্দু মানুহে 'বিয়া কৰায়'। ভাষাৰ এই পার্থক্য যে অকল হিন্দু বা মুছলমান মানুহৰ ক্ষেত্রতহে আছে এনে নহয়, কিয়নো এখন সমাজত বিভিন্ন ধর্মৰ লোকে বাস কৰিব পাৰে সেয়ে এটা ধর্মৰ মানুহৰ ভাষাৰ আন ধর্মাৱলম্বী মানুহৰ ভাষাৰ লগত প্রত্যেকৰে পার্থক্য দেখিবলৈ পোৱা যায়।

- **মিশ্রভাষা ঃ** দুটা বা অধিক ভাষা সম্প্রদায়ৰ লোকে জীৱন-জীৱিকা নির্বাহৰ প্রয়োজনত কোনো ঠাইত অস্থায়ীভাৱে থাকিবলৈ ল'লে ভিন ভিন ভাষাৰ সমিল-মিলত পাৰস্পৰিক কার্য চলাবলৈ এক প্রকাৰ নতুন ভাষাৰ সৃষ্টি হয়। ইয়াৰ নাম মিশ্রভাষা। এনেকুৱা ভাষা কেৱল দৈনন্দিন জীৱনৰ সাধাৰণ কার্য চলাবৰ বাবেহে ব্যৱহাৰ হয়। মিশ্রিত ভাষাৰ ভিতৰত পিজিন বা পিজিন ইংলিছ, মৰিচাছ ক্রেওল, বীছ-লা-মাৰ আৰু চিনুক ভাষা বিশেষভাৱে উল্লেখযোগ্য। পিজিন ইংলিছ চীনদেশত প্রচলিত। ইংৰাজী আৰু চীনা ভাষাৰ মিশ্রণত পিজিন ইংলিছ ভাষাৰ সৃষ্টি হৈছে। ইংৰাজী, পর্তুগীজ আৰু স্পেনীয় ভাষাৰ মিশ্রণত সৃষ্টি হৈছে বীছ-লা-মাৰ ভাষা। পশ্চিম প্রশান্ত মহাসাগৰীয় অঞ্চলত এই ভাষাৰ প্রচলন আছে। ফৰাচী ভাষাৰ উপাদানৰ লগত নিগ্রোসকলৰ ভাষাৰ উপাদানৰ মিশ্রণৰ ফলত সৃষ্টি হৈছে মৰিচাচ ক্রেওল ভাষা। এই ভাষা মৰিচাছ দ্বীপত প্রচলিত। আচলতে 'পিজিন' ৰূপে গঢ় লোৱা ভাষাৰূপ একোটা যেতিয়া কোনো অঞ্চলৰ প্রথম ভাষা হৈ পৰে, তেতিয়া তাক ক্রেওল বোলা হয়।
- **কথিত আৰু লিখিত ভাষা ঃ** আমি যিধৰণে কথা কওঁ তেনেদৰে আমি নিলিখোঁ। ভাষা বুলি ক'লে সাধাৰণতে কথিত ভাষাকেই বুজা যায় যদিও ভাষাৰ লিখিত ৰূপ এটাও আছে। পৃথিৱীত প্রচলিত আটাইবোৰ ভাষাৰ লিখিত ৰূপ নাই, কিছুমানৰহে আছে। কথিত ভাষা পৰিৱর্তনশীল। সময়ে সময়ে ই পৰিৱর্তন হৈ থাকে। লিখিত ভাষাৰো পৰিৱর্তন ঘটে। কিন্তু কথিত ভাষাৰ পৰিৱর্তনৰ বহু কাল বিৰতিৰ পিছতহে **লিখিত** ভাষা পৰিৱর্তন হয়। কথিত ভাষাত ব্যাকৰণৰ নিয়ম প্রজোয্য নহয়, কিন্তু লিখিত ভাষা ব্যাকৰণৰ নীতি-নিয়মেৰে শৃংখলিত।
- **মৃতভাষা আৰু জীৱিত ভাষা ঃ** কোনো এটা ভৌগোলিক পৰিসীমাত বসবাস কৰা বেছিভাগ মানুহে যেতিয়া তাত প্রচলিত যি কোনো এটা ভাষা ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ এৰি দিয়ে তেতিয়া সেই ভাষাটোক মৃতভাষা বোলা হয়। কিন্তু মৃতভাষা এটা ধার্মিক বা সাংস্কৃতিক কার্যৰ মাজেদি এক শ্রেণীৰ লোকৰ মাজত চলি থাকে, যেনে— সংস্কৃত ভাষা। আনহাতে এটা ভৌগোলিক পৰিসীমাত বসবাস কৰা লোকে যদি ভাষাটো সুন্দৰভাৱে ব্যৱহাৰ কৰি থাকে তেতিয়া তাক জীৱিত ভাষা বোলা হয়। জীৱিত ভাষা সময়ৰ লগে লগে পৰিৱর্তিত হৈ থাকে।
- **মাতৃভাষা ঃ** জন্মৰ পিছতে মানুহে যিটো ভাষা আয়ত্ত কৰে, যিটোৰ জৰিয়তে মনৰ ভাৱ প্রকাশ কৰি যোগাযোগ স্থাপন কৰে তাকে মাতৃভাষা বোলে। মাতৃভাষাৰ সহায়েৰে মানুহে নিজৰ ভাৱ প্রকাশ কৰিব পাৰে। ভাষা যিহেতু পৰিৱেশ অনুযায়ীহে আয়ত্ত কৰা হয় সেয়ে মানুহে জন্মতে শিকা ভাষাটো সৰু কালতে এৰিবলগীয়াও হ'ব পাৰে। আজিকালি 'মাতৃভাষা' শব্দগুচ্ছৰ সলনি 'প্রথম ভাষা' (First language) শব্দগুচ্ছ ব্যৱহাৰ হোৱাটো বিশেষভাৱে মন কৰিবলগীয়া।

- **আঞ্চলিক ভাষা ঃ** বিভিন্ন জাতিয়ে বসবাস কৰা কোনো এখন ঠাইত বেলেগ বেলেগ ভাষা কোৱা লোকসকলে পাৰস্পৰিক যোগাযোগৰ বাবে যিটো ভাষা ব্যৱহাৰ কৰে সেই ভাষাটোকে আঞ্চলিক ভাষা বোলে।
- **দ্বিতীয় ভাষা ঃ** এজন লোকে নিজৰ প্ৰথম ভাষা বা মাতৃভাষাৰ উপৰি আয়ত্ত কৰা আন এটা ভাষাক দ্বিতীয় ভাষা বোলে। ভিন্ন ভাষী লোক এজনে কোনো এখন ঠাইত বৃত্তিগত বা আন কেনো কাৰণত বসবাস কৰিবলগীয়া হ'লে সেই ঠাইৰ মানুহৰ শিক্ষা-দীক্ষা, প্ৰশাসনীয় কাম-কাজ অথবা দৈনন্দিন জীৱন প্ৰৱাহত ব্যৱহাৰ হৈ থকা ভাষাৰূপটো আয়ত্ত কৰি ল'বলগীয়া হয়। এনেদৰে আয়ত্ত কৰা ভাষাটোকে দ্বিতীয় ভাষা বোলা হৈছে।
- **কৃত্ৰিম ভাষা ঃ** দৈনন্দিন জীৱন-প্ৰৱাহত মানুহে কথা-বতৰা কওঁতে সাধাৰণতে স্বাভাৱিক (Natural) ভাষাৰূপ একোটা ব্যৱহাৰ কৰে। কিন্তু, কেতবোৰ প্ৰয়োজনত মানুহে একোটাহঁত ভাষাৰূপ নিজেও সৃষ্টি কৰি লয়। এনে ভাষাৰূপক কৃত্ৰিম ভাষা বোলা হয়। কৃত্ৰিম ভাষা সাধাৰণতে স্বাভাৱিক ভাষাৰ আধাৰতে গঢ় লৈ উঠে।
- **ৰাজ্যভাষা ঃ** এখন ৰাজ্যত একাধিক ভাষাৰ প্ৰচলন থাকিলে সেইবোৰৰ কোনো এটা ভাষাক ৰাজ্যখনৰ সামূহিক কাম-কাজ চলাবলৈ বাছি লোৱা হয়। ৰাজ্যৰ শিক্ষাদান আদিও এই ভাষাটোৰ মাধ্যমত কৰা হয়। এনেকুৱা ভাষাকে ৰাজ্যভাষা বুলি কোৱা হয়। ৰাজ্যভাষা হিচাপে বাছি লোৱা ভাষাটো ৰাজ্যখনৰ বেছিভাগ মানুহে বুজি পোৱা হ'ব লাগে আৰু সেই ভাষা ঐতিহ্যপূৰ্ণ তথা সাংস্কৃতিকভাৱে মৰ্যাদাসম্পন্ন হ'ব লাগে। অসম ৰাজ্যৰ ৰাজ্যিক ভাষা অসমীয়া। অসমৰ বিভিন্ন অঞ্চলত বিভিন্ন ভাষা কোৱা মানুহ আছে যদিও অসমীয়া ভাষাটো প্ৰায় অঞ্চলৰ মানুহে বুজি পায়। ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ উপত্যকাৰ উপৰিও উত্তৰ-পূব সীমান্ত অঞ্চল (অৰুণাচল) আৰু নাগালেণ্ডৰ পাৰস্পৰিক বিনিময়ৰ ভাষা অসমীয়া। অসমীয়া ভাষাটো অতি প্ৰাচীন কালৰে পৰা চলি আহিছে আৰু এই ভাষাটোতে সাহিত্য সম্পদো প্ৰাচীন কালৰে পৰা ৰচিত হৈ আহিছে। সেয়ে অসমীয়া ভাষাটোৱে অসমৰ ৰাজ্যভাষা হিচাপে স্বীকৃতি পাইছে।
- **ৰাষ্ট্ৰভাষা ঃ** ৰাষ্ট্ৰ এখনৰ বিভিন্ন ৰাজ্যৰ মাজত যোগাযোগ আৰু সামূহিক কাৰ্য চলাবৰ নিমিত্তে যি ভাষা বাছি লোৱা হয় তাকে ৰাষ্ট্ৰভাষা বোলে। এখন ৰাষ্ট্ৰত বহুতো ৰাজ্য থাকে আৰু প্ৰত্যেক ৰাজ্যৰে একোটা ৰাজ্যভাষা থাকে। সেয়ে যি কোনো এটা ভাষাক ৰাষ্ট্ৰভাষা হিচাপে বাছি লোৱাত সমস্যা হৈ পৰে। ৰাষ্ট্ৰভাষা স্বাভাৱিক নাইবা কৃত্ৰিমো হ'ব পাৰে। যিকোনো ৰাজ্যভাষা এটাক ৰাষ্ট্ৰভাষা হিচাপে স্বীকৃতি দিলে সি হ'ব স্বাভাৱিক ভাষা আৰু ৰাষ্ট্ৰীয় কাম-কাজ চলাবৰ নিমিত্তে মানুহে সজাই-পৰাই লোৱা ভাষাটো হ'ব কৃত্ৰিম ভাষা। ভাৰতত এসময়ত মহাত্মা গান্ধীয়ে 'হিন্দুস্তানী' নামেৰে কৃত্ৰিম ভাষা এটা ৰাষ্ট্ৰভাষা হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰাৰ কথা চিন্তা কৰিছিল। সেইদৰে 'সংস্কৃত'ৰ কথাও ভবা হৈছিল। ৰাষ্ট্ৰভাষা অকল সামূহিক কামৰ বাবেই নহয়, উচ্চশিক্ষাৰ মাধ্যম হিচাপেও উপযুক্ত হ'ব লাগিব। বৰ্তমান ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰভাষা হিন্দী। হিন্দী ভাষাটো ভাৰতৰ বহু অঞ্চলত বুজি পোৱাৰ লগতে অসম্পূৰ্ণ ৰূপ এটাত ক'বও পাৰে। ইয়াৰ সাহিত্যিক মৰ্যাদাও আছে। এখন ৰাষ্ট্ৰত একাধিক ৰাষ্ট্ৰভাষাৰ

প্ৰচলন থাকিব পাৰে। চুইজাৰলেণ্ডত চুইচ, ফৰাচী আৰু জাৰ্মান— এই তিনিওটা ভাষাই ৰাষ্ট্ৰভাষা হিচাপে স্বীকৃত হৈছে।

- **আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় ভাষা ঃ** বিভিন্ন ৰাষ্ট্ৰৰ মাজত যোগাযোগ গঢ়িবৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰা ভাষাক আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় ভাষা বোলে। আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় ভাষা হিচাপে মৰ্যাদা পাবলৈ হ'লে ভাষাটো হ'ব লাগিব শক্তিশালী, সুবিস্তৃত আৰু সৰল। বৰ্তমান ইংৰাজী ভাষাটো এই আটাইবোৰ গুণেৰে সমৃদ্ধ। সেয়ে এই ভাষাটোৱেই আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় ভাষাৰ মৰ্যাদা লাভ কৰিছে। আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় ভাষা স্বাভাৱিক নাইবা কৃত্ৰিমো হ'ব পাৰে। পণ্ডিতসকলে কৃত্ৰিম ভাষা একোটাক আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় ভাষা হিচাপে মৰ্যাদা দিবলৈ সময়ে সময়ে যত্ন কৰি আহিছে। ৰাৰ্ছৰ ডঃ ঝমেনহক নামৰ পণ্ডিত গৰাকীয়ে ১৮৮৬ চনত 'এছপিৰেণ্টো' নামৰ এটা কৃত্ৰিম ভাষাৰ আৱিষ্কাৰ কৰিছিল আৰু সেই ভাষাটোৱে প্ৰসিদ্ধিও লাভ কৰিছিল। আন কেইটামান কৃত্ৰিম ভাষা হ'ল — ইডো, গ্লোৱো, নোৱিয়েল, ৰোলাপক আদি।
- **গুপ্তভাষা ঃ** কোনো কোনো পৰিস্থিতিত এজনৰ মনোভাৱ যাতে আন এজনে বুজি নাপায় তাৰ কাৰণেও এক ভাষাৰূপৰ উদ্ভৱ হয়। এনে ভাষাৰূপক গুপ্তভাষা বোলে। বিশেষকৈ চোৰ ডকাইতৰ দল, ব্যৱসায়ী, সৈন্য বাহিনী, ৰাজনৈতিক বিদ্রোহী দল আদিৰ মাজত আনে বুজিব নোৱৰাকৈ সৃষ্টি কৰি লোৱা গুপ্তভাষাৰ প্ৰচলন লক্ষ্য কৰিব পাৰি। গুপ্তভাষাৰ সৃষ্টিত বিভিন্ন পদ্ধতি অৱলম্বন কৰা হয়। সেইবোৰৰ ভিতৰত উল্লেখযোগ্য কেইটামান পদ্ধতি, যেনে —
  - ➢ শব্দৰ অক্ষৰ ওলোটাই ব্যৱহাৰ কৰি, যেনে — তুমি > মিতু, পানী > নীপা, ঘৰ > ৰঘ ইত্যাদি।
  - ➢ কোনো এটা শব্দৰ প্ৰচলিত অৰ্থৰ সলনি আন এটা অৰ্থত ব্যৱহাৰ কৰি। যেনে — গোসাঁই ঘৰ (আৰক্ষী চকী)।
  - ➢ শব্দত নতুন ধ্বনি বা অক্ষৰ সংযোগ কৰি। যেনে — তুমিচ্ কিচ্ কৈছাচ্? (তুমি কি কৈছা?), ঘিলতি বিলাতি কিলাহিঁ (ঘটি বাতি কাঁহী)।
  - ➢ আখৰৰ সলনি সংখ্যা বা সংখ্যাৰ সলনি দিন বা মাহৰ নাম উল্লেখ কৰি। যেনে— A -1, B-2, C-3, D-4 নাইবা 1. জানুৱাৰী, 2. ফেব্ৰুৱাৰী, 3. মাৰ্চ ইত্যাদি। উল্লেখযোগ্য যে গুপ্তভাষাই একোটাহঁত স্বাভাৱিক ভাষাৰ ব্যাকৰণৰ ৰীতিকে অনুকৰণ কৰে।
- **বৰ্গভাষা ঃ** আনে বুজি নোপোৱাকৈ কেৱল নিৰ্দিষ্ট এটা দলৰ মাজত বুজিব পৰাকৈ সৃষ্টি কৰি লোৱা ভাষাক বৰ্গভাষা বোলে। বৰ্গভাষাও এটা কৃত্ৰিম ভাষা। বৰ্গভাষাৰ জৰিয়তে মানুহৰ বুদ্ধিমত্তাৰ পৰিচয় পোৱা যায়। বৰ্গভাষা খেলাৰ চলেৰে সৃষ্টি কৰা গোপন ভাষা। ই সদায় হাস্যৰসমিশ্ৰিত আৰু ব্যঙ্গাত্মক। বৰ্গভাষা অস্থায়ী। এটা বিশেষ দলৰ মাজতহে ই চলে আৰু দলটো ভাঙি যোৱাৰ লগে লগে বৰ্গভাষাও নাইকিয়া হয়। বৰ্গভাষা দুইধৰণে গঠন কৰা হয়।
  - ➢ আন ভাষাৰ শব্দ ব্যৱহাৰ কৰি। যেনে — তাৰ নট (nut)টো ঢিলা হৈছে। সেইদৰে হিন্দী ভাষাৰ 'চীজ' শব্দটো ইংৰাজীত এটা ব্যঙ্গ অৰ্থত ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে— He is a big cheese.

➢ কোনো শব্দৰ যাদৃচ্ছিকভাৱে অর্থ আৰোপ বা ব্যঙ্গ অর্থত প্রয়োগ কৰি। যেনে — যাৰ টকা-পইছা নাই তেওঁকো ব্যঙ্গার্থত সদাগৰ বোলা হয়।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১ ঃ উপভাষাৰ ভাগ দুটা কি কি?

.....

প্রশ্ন নং ২ ঃ কৃত্রিম ভাষা কাক বোলে?

.....

.....

প্রশ্ন নং ৩ ঃ 'এছপিৰেণ্টো' কি?

.....

প্রশ্ন নং ৪ ঃ বর্গভাষা কাক বোলে?

.....

৫.৪ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- ভাষাৰ ৰূপ বৈচিত্র্যপূর্ণ। স্থান, কাল, পাত্রভেদে ভাষাৰ ৰূপ ভিন ভিন। পৃথিৱীত প্রচলিত প্রতিটো ভাষাই স্বকীয় বৈশিষ্ট্যৰে প্রোজ্জ্বল। ভাষা পৰিৱর্তনশীল হোৱা হেতুকে অকল ভিন ভিন ভাষাৰ মাজতে নহয় একেটা ভাষাৰ মাজতো ভিন্নতাই দেখা দিয়ে।
- ভাষাৰ ভিন ভিন ৰূপবোৰ হ'ল— কথিত ভাষা, লিখিত ভাষা, মৃতভাষা, জীৱিত ভাষা, মাতৃভাষা, আঞ্চলিক ভাষা, দ্বিতীয় ভাষা, ৰাজ্য ভাষা, ৰাষ্ট্রভাষা, আন্তঃৰাষ্ট্রীয় ভাষা, কৃত্রিম ভাষা, মিশ্রিত ভাষা, সাধুভাষা, উপভাষা, গুপ্তভাষা, বর্গভাষা আদি। অধ্যায়টোত এই ভাষা ৰূপ কেইটাৰ বিষয়ে বহলাই আলোচনা দাঙি ধৰা হ'ল।

৫.৫ অধিক জানিবলৈ

১) গোস্বামী, উপেন্দ্রনাথ (১৯৯৩); *ভাষা-বিজ্ঞান;* গুৱাহাটী ঃ মণি-মাণিক প্রকাশ।

২) গোস্বামী, গোলোকচন্দ্র (১৯৯৯); *অসমীয়া ব্যাকৰণৰ মৌলিক বিচাৰ;* গুৱাহাটী ঃ বীণা লাইব্রেৰী।